

Po vychodených cestičkách

(Próza
pre deti
a mládež 2015)

zuzana stanislavová

Rok 2015 sa v produkcii pôvodnej literárnej tvorby pre deti a mládež spočiatku javil ako zdanlivo chudobnejší na umelecké hodnoty než ten predchádzajúci. Jednou z príčin mohlo byť aj to, že k najlepším výkonom sa zaradili knihy, ktoré boli sériovým pokračovaním toho, čo sme tu zaznamenali už v minulých rokoch (sériovosť sa prejavila v hlavných žánrovo-tematických oblastiach: v spoločenskej próze, v literatúre faktu i v autorskej rozprávke a v bájosloví). Inou príčinou mohla byť zasa skutočnosť, že v tvorbe vo všeobecnosti patrili k tomu najlepšiemu publikácie „overených“ hodnôt a postupov. Takže v konečnom dôsledku ročná produkcia neprekvapila nijakou mimoriadnou originalitou či výnimočným umeleckým počínom, ale zato si v najlepších a dobrých opusoch udržala svoj slušný štandard.

HODNOTY UKRYTÉ V KNIŽNÝCH SÉRIÁCH

Zaručenú kvalitu ponúkajú knižné série vo viacerých žánrových oblastiach. Je tu séria príbehov Tone Revajovej o dievčatku Johanke, desiaty zväzok poviedok o deťoch z vydavateľstva Perfekt, séria starovekých príbehov Beaty Panákovej, séria reportážnych rozprávání Ondreja Sliackeho o zaujímavostiach Slovenska či rozprávok Alexandry Salmely – všetky tieto publikácie potvrdzujú literárne hodnoty, ktoré už poznáme, a potvrdzujú ich tak, ako ich poznáme a ako ich aj akceptujeme.

Toňa Revajová sa vo štvrtom rozprávání o Johanke (*Johankina veľká rodina*, Slovart) opäť predstavila v pozícii, v akej jej to ako rozprávačke svedčí. Všetnú každodennosť totiž podáva tak, že nie je nudná, a pritom si vôbec nepotrebuje pomáhať barličkami lacnej exkluzivity. Postavy sú uveriteľné, konflikty presvedčivé, atmosféra v medziludských vzťahoch naplnená porozumením. Johankin život je životom mladého činorodého a láskavého človeka, nie

je však idylou. To iba funguje fakt, že napätia sa dokážu riešiť komunikáciou, rozumným kompromisom, hľadáním ciest k tomu, ako sa veci urobiť dajú, a nie ako sa to nedá. Kamarátstva trvajú, vzťahy medzi blízkymi či voľbou spriaznenými sa vyjasňujú a utužujú. Johanka si definitívne rieši vzťah k otcovi a je uzrozmeneá s faktom, že ho má iba na prázdniny. A ak si v každej časti doposiaľ riešila určitú životnú „nedostač“, tentoraz dospela k poznaniu toho, kde sú jej korene, keď na margo ďalšieho potenciálneho sťahovania konštatuje: „*Chcem tu ostať. Už ma nebaví, každý rok iná škola. Každý rok iní spolužiaci*“ (s. 144). Revajovej kniha učí čitateľov, ako byť sám sebou, autentickou osobnosťou, ktorej nechýba empatia a tolerancia voči iným. A učí ich to bez dvíhania prsta, vtipne, s úsmevom a s neobyčajnou naratívnu ľahkosťou.

Štandardnú úroveň si udržiava aj poviedková tvorba v zborníku z vydavateľstva Perfekt, ktorá má tentoraz názov *My nie sme žiadne céčka*. V zmysle slov zostavovateľa P. Karpinského zborník „ponúka odraz reality, ktorá je o čosi lepšia a zmierlivejšia než tá skutočná“ (Zrkadlo reality, s. 5). Tentoraz dominuje školská tematika v pestrom diapazóne motívického spracovania. Poviedky presvedčivo vyjadrujú bolesti i radosti dnešného detstva a raného dospievania, svet mladých vo vzájomných kontaktoch i vo vzťahoch s tými skôr narodenými. Škoda len, že po jedinom prelistovaní sa zo zborníka stalo absolútne „šalátové vydanie“.

Ondrej Sliacky v *Divoch Slovenska nielen pre deti II* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) pokračuje v príťažlivom sprostredkovaní faktov

a osobností našej kultúry (tentoraz sa autor viac sústredil na osobnosti). Počíta s dobre vyvinutým bádateľským inštinktom detského čitateľa, preto aj tentoraz predkladá fakty ako malé záhady, kladie otázky, príležitostne čitateľa aj hravo mystifikuje (s čitateľnými indíciami predmetného postupu). Výsledným tvarom je reportážny typ literatúry faktu, ktorá tematizované pozoruhodnosti našej krajiny spracúva z vedeckého a dokumentárneho hľadiska korektne, pričom zvolená metóda predkladania faktov a spôsob ich interpretácie podnecuje zvedavosť čitateľa a mnohokrát až dobrodružnú napínavosť. V rámci svojho výkladu neustále prejavuje osobný autentický záujem o poznávaný fakt a takýto záujem spontánne stimuluje aj u svojho čitateľa. Sliackeho publikácia je z rodu tých, ktoré (spájajúc racionálne podnety s podnetmi emocionálnymi) nielenže šíria vedomosť o faktických hodnotách našej kultúry a histórie, ale formujú aj citový vzťah k nim. Napĺňa tak presvedčenie sociológa (Rollo, 1993, s. 119) o tom, že hoci sa tvorba hodnotne nezaobíde bez racionality, rozhodujúcou mierou sa na nej podieľa emocionalita. V tom zmysle platí, že čím nižšia veková kategória, tým väčší význam má pre poznávanie sveta a formovanie si hodnotových kritérií spájanie faktu s účelne využitou fikciou, s funkčne aplikovanou hravosťou (napríklad i mystifikačného typu), aby sa dosiahla aj vysoká zážitkovosť textu. To sa tu bezpochyby darí.

Ďalšia zo série kultivovane podaných a kongeniálne ilustrovaných kníh *Eros a Psyché. Podľa starovekých gréckych mýtov prerozprávala*

PETER UCHNÁR / *Jozef Tatár: Turčianske povesti II*

Beata Panáková (Perfekt) sprostredkúva detskému čitateľovi mytologické bohatstvo starovekej kultúry. Tento typ knihy je cenný nielen výberom látok (ktoré sú blízke mladým) a štýlom podania, ale aj erudovanými doslovmi adaptátorky príbehu. V tomto prípade Beata Panáková stručne vyložila pojmovú podstatu slova mýtus, ale aj posolstvo tohto príbehu ako obrazu procesu, akým sa mení zalúbenosť na lásku cez náročnú cestu poznania a sebaznania. Zároveň načrtáva kultúrne súvislosti záznamov látky spracovanej v mýte a jej modifikácií. Kniha rozšírila cyklus starovekých príbehov o láske v podaní B. Panákovvej o novú skvostnú publikáciu.

Do radu sérií patrí aj druhý cyklus autorských rozprávok (tentoraz šiestich) o slepom dievčatku Mimi a jej kamarátke Líze v autorstve **Alexandry Salmely** (na motívy Kataríny Molákovvej) *Mimi a Líza 2* (Slovart). V podstate sa tu pokračuje v multimedialnom projekte, na báze ktorého vznikla aj prvá séria. Príbehy dvoch kamarátok sú i tentoraz prežitie v krajine fantázie a rámcované reálnym časopriestorom (obytný dom a jeho obyvatelia, rodinné prostredie), podstatu akcií však tvorí premena, ktorá sa s dievčatkami udeje a na základe ktorej sa ocitnú v inom, imaginatívnom priestore, resp. i čase. Príbehy okrem dobrej zábavy nenápadne sprostredkujú deťom hodnotu priateľstva, rozdielnosť vo vnímaní sveta tých, ktorým chýba jeden zo zmyslov. Akcie dvoch hrdiniek konkretizujú deťom aj podstatu takých pojmov, ako je čas, miera v konaní, osobnostná identita, odlišnosť grafického a Braillovoho písma a pod. Príbehy teda majú všetko,

čo dobrý príbeh má mať: kus dobrodružnosti a napätia, dávku fantázie a imaginácie, kultivovaný jazyk, príťažlivý dizajn a v tomto prípade aj podporu iných mediálnych modifikácií.

KEĎ SA PODARÍ DOBRÁ ROZPRÁVKA

Deti milujú rozprávky; aj preto ich v každoročnej produkcii býva tak veľa. Isteže, nie všetky sa vydaria, ale keď to vyjde, vznikne umelecký text, ktorý je zábavný, imaginatívny a nechýba mu ani zmysluplné posolstvo.

Ak v poézii minulého roka k najlepším básnickým zbierkam patrila nová kniha Valentína Šefčíka *Bola raz jedna láska*, potom k najkrajším rozprávkam možno zaradiť rozprávanie **Marty Šurinovej** *Záhada čarovného vajíčka* (Trio Publishing). V rozprávaní o „*najkrajších prázdninách v živote*“ je ako rámec použitý vzťah medzi dospelou Katkou a detským ja-spomínajúcim. Prítomnosť tohto rámca vytvára v príbehoch rozmer ľudskej prítulnosti a porozumenia. Stretávajú sa v nich ľudský aspekt a animálny aspekt a spoločne vytvárajú výpoveď o „okružlosti“ a vzájomnej prepojenosti sveta z hľadiska jestvovania všetkého živého, o potrebe nažívať spolu v harmónii, ale aj o nevyhnutnosti byť v živote aktívnym. Je to zároveň príbeh o domove – o tom, čo ho tvorí a prečo je domov pre každého taký dôležitý. Tematizovaná potreba porozumenia, priateľstva a lásky vyúsťuje do posolstva o tom, že tieto hodnoty môžu žiť len za predpokladu, že si „posilníme srdce“. Vy-

soká miera emocionality v texte je výsledkom imaginovania rozpráva-
nia citovou pamäťou. Príbeh má po-
pri lyrickom akcente i jemný príznak
dobrodružnosti a nevtieravej komiky
(v tomto smere napr. vtipné využitie
nárečia v charakterotvornej funkcii).
Rozprávka má dobré predpoklady
rozvíjať emocionálno-imaginatívne
funkcie mladých čitateľov.

Knihy **Márie Lazárovej** majú
z hodnotového hľadiska stúpavú
úroveň a bývajú vystavané na princí-
pe hravosti; v najnovšej knižke *Adam
a čarovná šmykľavka* (Slovart) je to
hra s predstavivosťou. Generátorom
diania je detská fantázia materializo-
vaná do podoby neviditeľného vtá-
čika. Fantáziou si malý hrdina kom-
penzuje pocitovanú absenciu pozor-
nosti zo strany dospelých i rovnako
pocitovanú potrebu kamarátov-ro-
vesníkov. V pozadí každého príbehu
je zrnko poznania – vecného (o by-
tostiach a reáliách, ktorých sa príbeh
dotýka), aj sociálneho – napr. o tom,
že svojim blízkym máme preukazo-
vať lásku; že nás majú radi aj vtedy,
ak sú zaneprázdnení starostlivosťou
o tých, ktorí v danej chvíli pozornosť
potrebujú viac. Do rozprávkových
fantazijných výletov po rozličných
kútoch Zeme sú funkčne zapracova-
né mýty z jednotlivých kontinentov,
na ktoré hrdinu presúva predstavi-
vosť. Rámčovanie fantastických de-
jov reálnym rodinným svetom a re-
álnymi detskými starosťami (nemám
sa s kým hrať, nemajú na mňa čas)
vyústi napokon do zmierlivého rie-
šenia hrdinovej tenzie: uvedomí si
lásku najbližších a dôvod, prečo sa
mu nevenovali tak intenzívne, ako
očakával (malí súrodenci-dvojčatá),
ba napokon sa objaví aj nová kama-
rátka. Možno konštatovať, že autor-

ka sa v rozprávke so ctou vyrovná-
va tradičnými metódami s tradičnou
problematikou.

Zábavnosť s poznaním zaujíma-
vo spája prvotina slovenskej autor-
ky žijúcej vo Francúzsku **Viktórie
Laurent-Škrabalovej** *Lapinovci z le-
tiska* (Trio Publishing). Pre deti ne-
známy, a teda atraktívny, zaujímavý
je priestor príbehov zajačej rodiny
(letisko Charlesa de Gaulla v Pa-
ríži). Tento priestor autorka využila
na sprostredkovanie drobných infor-
mácií o fungovaní letísk (osudy ba-
tožín, hluk lietadiel, zvieratá na le-
tisku a pod.), ktoré však vynaliezav-
o využíva ako motivanty nosných
sujetových krokov. Nositeľom zába-
vy je spôsob a miera personifiká-
cie zvieracieho sveta, v tom zmys-
le osudy jednotlivých členov zajačej
rodiny a zajačích rodov, ich špecific-
ké znaky, charaktery, vzťahy a záuj-
my, ktoré sa stávajú zdrojom vtip-
ných zápletiiek a epizód, až kým sa
napokon (paradoxným spôsobom)
nenaplní cestovateľská túžba jedné-
ho z nich (v skutočnosti – kým ich
ľudia neodchytiť a neprevezú mimo
letiskovej plochy).

Hravosť v tandeme so zmyslupl-
nosťou charakterizuje tiež rozpráv-
kovú knihu **Gabriely Futovej** *Nototo
a strašidelná škola Elvíry Múdrej*
(Slovart). K erbovým znakom tvorivej
metódy tejto autorky patrí ľahká
zábavnosť a potvrdzovanie základ-
ných hodnôt a istôt detstva; tak to
zostalo aj v tomto prípade. Zaujme
však onomastická hra: mená posta-
vičiek sú vytvorené na báze vybra-
ných expresívnych výrazov – väč-
šinou fungujú ako nomen omen
(Nototo, Jajka, Hlavaderavá, Pozor,
Matičkaskákavá, Mňaporazí a pod.).
Hra s jazykom má miestami aj hlbšie

BARBORA PAULOVIČOVÁ / Erik Ondrejčka: Abecedári

než len zábavné ambície. Nonsenseová, komická je analógia medzi vyučovaním v škriatkovskej škole a tým, ako školu poznajú detskí čitatelia. Príbehom Gabriely Futovej nechýba rozprávačská svižnosť a napätie, ale ani vtípné pripomenutie hodnôt priateľstva, vzájomnej pomoci, potreby vedieť prekonať samého seba, ak je to nevyhnutné a pod.

KEĎ SA POVIE POVEŠŤ

Keď sa tak povie, nie vždy je o čom hovoriť. V roku 2015 sa však povesti vcelku darilo. Veľmi dobre spracované povesti **Petra Mišáka** a **Petra Vrlíka** *Murárske povesti a príbehy* (Vydavateľstvo Matica slovenskej) sú monotematicky orientované na his-

torky týkajúce sa liptovských murárov. Z hľadiska časového rámca obsiahli obdobie od Veľkej Moravy až do času krátko po prvej svetovej vojne. Príbehy napĺňajú charakter žánru a zliterárnenie látok môže byť čitateľsky príťažlivé pre deti aj pre dospelých..

Skúsený tvorca povestí **Jozef Tatar** situoval svoje *Turčianske povesti II* (Matica slovenská) opäť do Turca. V tomto priestorovom rámci ponúkol tematicky pestrý diapazón povestových príbehov: vybrané lokality, tatárske vpády, zbojnícky motív, révaiovský rod, zemiansky motív, typické jedlá a kuchyňu, liečivé rastliny a víno, ba nájdu sa tu aj humoristické povesti. Rozprávania opatril poznámkovým aparátom, ako sa to v projekte *Povestová mapa Sloven-*

ska zvyčajne robí. Povesti sú však pomerne deskriptívne, pre mladého čitateľa pravdepodobne čitateľsky menej atraktívne.

Nová kniha **Igora Válka** *Povesti o slovenských liečivých prameňoch a kúpeľoch* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) nadväzuje na jeho predchádzajúcu knihu *Povesti o slovenských riekach* (2013). Tentoraz však majú mnohé texty ďaleko od povestového žánru. Vo viacerých prípadoch sú to vlastne rozprávkové subjekty a jediným príznakom ich „povestovosti“ je to, že autor rozprávkový sujet zakomponoval do rozprávania o historických osobnostiach a ich vzťahu k určitému liečivému prameňu či kúpeľom. Inokedy majú texty zasa skôr podobu črty o vybranej osobnosti našej kultúry, ktorej pobyt sa viaže na kúpele či prameň. Zdá sa, že v tomto prípade sa Povestovej mape Slovenska celkom zadost neučinilo.

Len slabo zliterárnené sú príbehy **Violy Jakubičkovej** *Slovenské povesti z hradov a zámkov* (Fragment). Látky o hradoch a zámkoch z celého Slovenska (počnúc Devínom, končiac Muráňom, Kežmarským hradom, Krásnou Hôrkou a Spišským hradom) bolo potrebné vtesnať na jednu dvojstranu (vrátane ilustrácie), možno aj to je príčina, prečo sa im neušlo dôkladnejšieho zliterárnenia. Dobré využiteľné môžu byť na hodinách vlastivedy, nemožno však od nich čakať veľký prínos z hľadiska formovania literárnej kompetencie detí.

Ako každý rok, aj v roku 2015 rozšírili ponuku literárnych spracovaní folklórnych látok reprinty, tentoraz najmä *Slovenské povesti Márie Ďuríčkovej* (zost. Ondrej Sliacky, Vy-

davateľstvo Maticy slovenskej) a príbehy o animálnych zásvetných bytostiach **Petra Glocka – Viktora Majerika** *Kráľ hadov, strážca pokladov. Rozprávky zo Zamaguria* (Goralinga), čo je druhá časť súboru, ktorý vyšiel pred štyrmi desaťročiami pod názvom *Vodníkove zlaté kačky*. V posledných rokoch vyšiel tento súbor ako dvojdielna edícia; menovanému titulu predchádzal zväzok *Vodníkove zlaté kačky* (2013), v ktorom sú sústredené vodnícke rozprávky.

TVORBA V KLASICKOM (TRADIČNOM) TÓNE

Každý rok sa objavujú diela, ktoré síce neprinášajú nové impulzy, ale vcelku spoľahlivo naplňajú tradičné kánony tvorby. Do tejto kategórie patria najmä knihy autorov najstaršej generácie, ku ktorej patrí aj **Viera Švenková**. V novej knižke *Anička a Smejko* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) pokračujú rozprávania o dievčatku, ktoré autorka predstavila už v knižke *Anička múdra hlavička* (2014). V prvom prípade išlo o krátke záznamy pôvabu detskej reči; ibaže epizódkam poväčšine chýbala primeraná miera zliterárnenia a viditeľne z nich „prevísalo“ dospelostné „uveličenie“ nad detskou rečou, pôsobiace ako signál nadradenosti nad malým adresátom. Tentoraz máme do činenia s dôstojnou reprezentáciou žánru rozprávka, ktorý vo vydarenej podobe nie je v našej literatúre vôbec frekventovaný: Anička je už predškolačka, má maličkého brata Samka a jednotlivé epizódy mapujú obyčajný život dievčatka v láskyplnom priestore rodiny (kto-

rý však našťastie nie je prepriato sentimentálny), súrodeneckej starostlivosti o bračeka, malých objavov a prekvapení až po nástup do prípravky. Autorka autenticky stvárnila detskú dušu i svet detských hier, objavov, tentoraz funkčne a sujetovtorne zapracovala do textu aj detské okazionalizmy. Vznikla tak kniha, ktorá je dôkazom o tom, že medzi najstaršími autormi žijú takí, ktorí sa partnersky dokážu prihovoriť aj dnešnému dieťaťu.

Tradicionalizmus autora nezaprie kniha **Rudolfa Dobiáša** *Perličky na slniečku* (Regent). V antológii básničiek a príbehov pre deti sa môžu ako čitateľsky prítažlivejšie javiť žánrovo pestré prozaické texty (povesti, legendy, rozprávky, poviedky). Užitočné môžu byť najmä v edukácii začínajúcich čitateľov – vďaka primeranosti rozsahu a nenáročnému zašifrovaniu posolstva výpovede.

Do tradičného prúdu prózy patrí prozaický debut pre deti Františka Rojčeka *Neuveriteľné dobrodružstvá uja Fera* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) a v poradí ďalšia kniha Jána Beňa *Timotej a pradedo* (Perfekt). V oboch prípadoch ide o spomienkovo modulované rozprávanie, v ktorom sa zdôrazňuje najmä citová pamäť. **František Rojček** ponúkol príbehy rámcované vzťahom nevlastného dedka, t.j. uja Fera, s dvomi vnúčatami (desaťročný chlapec a osemročná dievča). Dobrodružstvá, vzájomné bitky chlapčenských partíí – nepriateľstvá i kamarátstva – to všetko tvorí nefalšovaný kolorit minulosti, nenápadne konfrontovanej so súčasnosťou. Je to rozprávanie vytvárajúce pred očami čitateľa autentickú atmosféru dávneho detstva, ktoré pohladí dušu najmä au-

torovým rovesníkom; pre súčasné deti môže mať príchut' „dobrodružnej“ minulosti, možno porovnateľnej s tou, akú mal Rázusov Maroško pre autorovu generáciu.

Ján Beňo si pre rozprávanie o minulosti zvolil podobný rámec (komunikáciu s pravňukom), ale v tomto prípade výraznejšie vysunul do popredia prírodu. Kniha zaujme epizódami z rozprávačovho detstva, historikami týkajúcimi sa vzťahu človeka a prírody, ale tiež oživujúcimi našu kultúrnu minulosť. Vzťahový rámec pradedo – pravňuk (a cez nich dedo a otec) sprostredkúva aj citový rozmer ľudských vzťahov. Kniha tlmochí autorov vzťah k prírode a ľuďom a cez rozprávačovo ja-spomínajúce aj posolstvo o potrebe zachovať si pamäť na predkov a rodinné tradície.

HODNOTOVÉ VLNIENIE OBRAZU DETSTVA A DOSPIEVANIA

Príbehov zo života detí a dospievajúcich v roku 2015 veľa nepridublo a ich hodnotová úroveň je vlnitá.

Z prózy pre najmenších patria medzi najlepšie jednoduché a vtipné príbehy **Marty Hlušikovej** *Až raz budem kapitánom* (Slovart). Komiku detskej prostorekosti, detských myšlienkových pochodov a detských výrokov, keď sa spájajú veci nespojiteľné a vzniká absurdita, využila ako vtipný prostriedok nielen na budovanie prítažlivosti deja, ale aj na jeho sujetové posúvanie. V rozprávaní o kamarátstve, o vzťahu k zvieratám, o detských túžbach (stať sa námorníkom) a potrebe porozumenia zo strany dospelých je trochu clivoty

(mama v nemocnici), ale hlavne veľa lásky, nehy, tepla, radosti a optimizmu. Predčítateľom sú určené aj jednoduché príbehy **Zuzany Štelbaskej** *Zornička* (Albatros). Drobné letné epizódy zo života predškolačky, jej psíka, mačky, malého brata prejavujú sklon k idyle. Nebadané prechody z reálu do fantázie umožňujú však akoby zblízka poznávať svet zvieratiek, s ktorými sa hrdinka stretne (mravce, osy, krtko, husi a pod.). Okrem už spomenutej sladkastej idyllickosti je problémom textu najmä stavba viet: ich rozsah nerešpektuje fakt, že adresátom je predčítateľ, t. j. že kniha potrebuje mediátora, interpreta, že teda bude recipovaná vo zvukovej podobe.

Príbehy pre starších a dospievajúcich čitateľov sú zastúpené striedmo – v podstate len dievčenským románom. Pre mladšie tínedžerky publikovala **Lena Riečanská** príbeh *Ach, tá Joja!* (Trio Publishing). V obraze dospievania nechýba škola, kamarátstvo – aj tiene nad ním, prekáračky s mladšou sestrou, ktoré však v kriticknej chvíli neprekryjú poznanie, ako veľmi staršej sestre na malej záležitosti. Jedným z leitmotívov je motív športu, ktorý mimovoľne vstúpi do života protagonistky, naplní jej život novým zmyslom, na chvíľu zauzlí jej vzťahy s kamarátkami, ale prinesie aj prísľub prvej lásky. To všetko v uveriteľnej podobe ľahkého čítania na úrovni dobrého štandardu, akého nie je v pôvodnej tvorbe pre vekovú kategóriu mladších tínedžerov veľa.

Pomerne melodramaticky je stavaný príbeh len sedemnásťročnej autorky **Danielly Ferkovej** *Tanec pre Luciu Frey* (Slovart). Hrdinka, nádejná a úspešná mladá tanečnica – stredoškolačka, sa po tragickej smr-

ti otca vracia z Francúzska do Košíc k matke. Väčšia časť príbehu je naplnená utrpením a sebaobviňovaním z niečoho, čo spáchala a čím zaviničila smrť otca a ešte niekoľkých ľudí, ktorých mala rada (výbuch plynu, ktorý zabudla pred odchodom z domu vypnúť pod čajníkom); to funguje až do záveru ako sujetové tajomstvo. Melodramatickým scénam utrpenia sekundujú obrazy mátožných snov, prostredníctvom ktorých sa tajomstvo postupne odкрýva. Východisko z tohto stavu nachádza hrdinka v tanci (chodí tancovať do opustenej starej budovy) a láske k staršiemu spolužiakovi (ktorý tam chodí hrať na bicie), ktorému sa zas obesil brat (nemohol sa vyrovnáť so smrťou otca). Zaiste, takéto veci sa v živote stávajú, ale v danom kontexte pôsobia nepresvedčivo, umelo naštylizovane, podobne ako aj domáce prostredie hrdinky: matka alkoholička, ktorá dcére zamedzila komunikáciu s blízkymi vo Francúzsku; jej bohatý partner má odpudzujúci výzor a správanie; absolútna absencia lásky v rodine a pod. Aj niektoré ďalšie postavy sú démonizované (spolužiačka a jej starší brat), resp. idealizované (otec, kamarát z Francúzska). V príbehu je pomerne veľa lacných, sentimentálne literárskych momentov, resp. krokov „na efekt“ (napr. členenie textu prostredníctvom titulov populárnych piesní; je to zaiste originálne, ale súvislosti s textom nie sú príliš čitateľné).

DETSKÝ PRÍBEH „ZLAHKA DOBRODRUŽNÝ“

Po dlhšom čase je tu opäť niečo, čo možno nazvať typickou detskou

detektívkou – kniha **Michala Čierneho** *Záhada uneseného psa. Detektívny prípad pre mladých pátračov* (Tatran). V podstate je to prázdninový príbeh, v rámci ktorého sa dvaja kamaráti hrajú na detektívov: založia si detektívnu kanceláriu a po mesiaci (príbeh je lokalizovaný do Modry) rozvešajú o tom oznam. Okolo zdanlivo zmiznutého psa a pomerne zjednodušených postáv dospelých sa rozohrá pátranie, do ktorého napokon vstúpi aj polícia a ktoré vyústí do odhalenia nebezpečnej sekty na našom území. Všetko sa nakoniec radostne a šťastne uzavrie, čílen potvrdí fakt, že ide o pomerne naivnú detskú detektívku pre menších čitateľov (okolo deväť rokov) akcentujúcu najmä zábavu, inšpirujúcu sa tak trochu Tromi pátračmi.

Dávku „pátračskej“ dobrodružnosti a ambíciu predovšetkým zabávať majú aj niektoré ďalšie príbehy. Sú napísané ľahkým perom, po čisto remeselnej stránke im niet čo vyčítať, ale zostávajú zjednodušeným a zjednodušujúcim, v tom zmysle aj redukovaným pohľadom na svet detí. Redukovanosť stvárnenia sa týka najmä intenzity preniknutia do detskej duše – a nezachráni to ani množstvo nahromadených atraktívnych motívov. Vzniká tak literatúra „zvláštnych funkcií“ v zmysle funkcie čisto zábavnej. Poznamenáva to text vsadením na jednoplánovosť a prvoplánovosť, takže príbeh prečítate ľahko a rýchlo, aj sa pri ňom zabavíte, ale o dva dni už neviete, o čom to celé bolo. Istotne: právo na jestvovanie majú bezpochyby aj takéto prózy. Rozveselia, čitateľ pri nich zrelaxuje, ale jeho imaginácia nijako zvlášť nezíska. V minulom roku bol tento typ príbehu v tvorbe pre mlad-

ších čitateľov zastúpený napr. knižkou **Gabriely Futovej** *Očko špehúň. Tajný život môjho brata* (Albatros), pre starších čitateľov knihou **Romana Brata** *Zlo nemá na kúzlo. Historky o slušákoch a podrazákoch* (CPress a Albatros). Kým G. Futová sa drží rodinnej tematiky a dokáže snovať napínavý, humorne detektívny príbeh z materiálu tohto prostredia, R. Brat (ako je už uňho zvykom) nahromadí množstvo akútnych spoločenských problémov (šikana, alkoholizmus, domovy dôchodcov atď.), preto mu viac vyhovuje kombinácia rodiny a školy s dôrazom na školu. Ľahké nahadzovanie problémov a zľahčujúce riešenia posúvajú knihy do sféry populárneho, zábavného čítania. Ktovie? Možno v tomto prípade autori iné ambície ani nemali a potom je to primeraný výkon.

HODNOTOVÉ VARIÁCIE „SYNKRÉTNEJ“ ROZPRÁVKY

Početné príbehy sú zo žánrového hľadiska ťažko definovateľné; keďže pracujú s princípom fantastiky, nazvime ich rozprávky. V textoch toho typu, ktorému budeme teraz venovať pozornosť, sa spájajú prvky viacerých žánrov a tie sa niekedy dopĺňajú, ale niekedy si navzájom pre-kážajú.

Žánrovo ťažko identifikovateľná (historicko-dobrodružná, rozprávkovo-povešťová) je knižka **Zuzany Bodovej** *Štiavnickí permoníci* (Erad) o Banskej Štiavnici, štiavnických vrchoch a tajchoch, na pozadí ktorých sa rozvíja rozprávania o podzemnom svete ich „permoníkov“, teda akýchsi správcov. Autorka teda vytvorila paralelný svet bytostí, kto-

ré sa doňho dostali zväčša z ľudského sveta zásahom vládcu Paradajsa. Kompozičnou spojnicou príbehov je permoník Matúš (pôvodne tulák).

Regionálne ukotvená je aj kniha **Kataríny Mikolásovej** *Bojnickí búbeľi* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) so zrejším „propagačným“ zámerom vo vzťahu k bojnickým pozoruhodnostiam. V rozprávaní o imaginárnych bytôstkach Búbeľoch je dominantá dejovosť orientovaná na záchranu zámku, ktorý sa začína prepadávať. V súlade s tým autorka rozširuje príbeh o nové a nové epizódy, v rámci ktorých sa vynárajú stále ďalšie fantastické bytosti obývajúce lokalitu. Do rozprávkového sveta sú začlenené základné (ale skutočne len elementárne) poznatky o reáliách Bojníc (zámok, zoologická záhrada, starodávna lipa, prameň, liečivá voda a pod.), ba mihne sa aj sociálny motív. Menej by možno v tomto prípade bolo viac.

Dobrodružne ladená rozprávka **Diany Mašlejovej** *Tajný cirkus* (Albatros) je situovaná do Paríža, kam sa odoberie rodina s dvoma deťmi (zvedavé dievča, starší brat závislý na tablete). Ubytujú sa v malom hoteli Bonpin – ktorý sa v noci mení na tajný cirkus Dutemple, rovnako ako sa (trocha zvláštny) personál hotela v noci mení na cirkusových umelcov. Do rozprávkového pôdorysu sú zakomponované aj rekvizity romanticko-dobrodružnej prózy (tajomstvo, jeho odhalenie, napravený zlo duch, ľubostný motív). Naratívne to nie je zlá próza, hoci ide o prvoplánové napätie a sujet je pomerne prekomplikovaný.

Niektoré knihy synkrétného typu majú neskrývaný didaktický rozmer a zámer, ako je to v diele **Zuza-**

ny Csontosovej *Madam ježibaba* (Albatros). Rámec tvorí prázdňový detský príbeh, koncepciu spojenie parodovanej rozprávky O medovníkovom domčeku s „lekciami“ angličtiny (aj s propagáciou štúdia tohto jazyka). Janko s Marienkou sa známym spôsobom stratia v lese pri zbieraní jahôd netušiac, že prekročili hranicu s rozprávkovou krajinou, a dostanú sa k medovníkovej chalúpke ježibaby. Tá je vykreslená s typicky ježibabími znakmi (dlhý nos s bradavicou, dlhé nechty, strapatá, špinavá) a aj jej pôvodný zámer je identický so zámerom postavy z klasickej rozprávky. Deti sú však z moderného sveta – najprv v nej vyvolajú zvedavosť na iné ježibaby (zo súčasných kníh a filmov), potom chuť vypraviť sa na návštevu za ježibabou do Anglicka, čo je nielen motiváciou nevyhnutnosti naučiť sa angličtinu, ale aj motiváciou ďalšieho sujetu. Deti učia ježibabu angličtinu, pripravujú si pre ňu lekcie a to je vlastne súčasť autorkinho zámeru: hrať sprostredkovať poznanie cudzieho jazyka. Príbeh je ďalej obrazom o metamorfóze ježibaby na učiteľku angličtiny, vyúsťujúcom do šťastného, hoci dosť banálneho konca (zaľúbi sa do nej riaditeľ školy). Spôčiatku má pomerne dynamické diahanie, ale postupne dynamika upadá a v posledných kapitolách už autorka všetko rieši rýchlou deskripciou, čo nemožno pokladať za prednosť tejto žánrovo hybridnej prózy.

Čo sa týka rozprávok **Braňa Jobusa**, ťažko súhlasit s ich pozitívnym hodnotením, ako ho kedysi predostrel Peter Naščák (2012); ich umeleckú hodnotu nestvorí a nezachráni žiadny fenomén netradičnosti. „Netradičnosť“ v prípade tohto pisateľa

treba skôr čítať ako „banálnosť“, ako to potvrdzuje aj jeho najnovšia próza *Plajko* (Slovart). Tentoraz použil v rozprávke motív korešpondujúci so sci-fi: stroj na sny, pajáca menom Plajko, ktorý sny dokáže materializovať. Dopĺňa to motív zámeny zázračného pajáca so sériovo vyrábanými pajácmi a s tým súvisiace gagy. Posolstvo príbehu (v závere dôkladne explikované) je, že sny si musíme plniť sami. Inak v knihe ide o „tvorenie“ na spôsob pubertálneho vymýšľania, vtipnôstkovania – jednoducho tárania. Ak by toto malo byť považované za literatúru – tak potom za ukážkovo trápny gýč, ktorý sa ukrýva za zaujímavý vizuálny dizajn knihy (ten býva obligátnou súčasťou Jobusových kníh pre deti).

CESTY K VECNÉMU I DUCHOVNÉMU POZNANIU

Jednu z takýchto ciest (Sliacky) sme spomínali v súvislosti s hodnotovými vrcholmi minuloročnej prózy pre deti a mládež. Inú, zameranú na poznávanie jazyka (už menej literárnym spôsobom), reprezentuje **Jozef Pavlovič**. V knihe *Slováci a slová* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) pokračuje vo výklade etymológie rôznych vrstiev slovnej zásoby, tentoraz v podstate bez viditeľnejšej príbehovosti.

Na svoju staršiu knihu *Ako sa veci hýbu* (2007) nadviazal **Ivan Turek** publikáciou *Ako veci vidíme* (Edis). Kniha patriaca k literatúre faktu osloví najmä tých, ktorí sa zaujímajú o fyzikálne javy; je to rozprávanie o vlnových procesoch a ich využívaní na zobrazovanie, ale aj o tom, aký spôsob myslenia je efektívny pri skú-

maní sveta. Autor sa usiluje urobiť svoj výklad zaujímavým pomocou kvázidetských (mnohokrát zámerne naivizovaných) otázok.

Trinásť vianočných rozprávání pripravil deťom **Pavol Prikryl** v knihe *S lampášikom do rozprávky* (Karmelitánske nakladateľstvo). Uviedol ich dedikáciou („*Všetkým deťom, aby si uchovali tajomstvo Vianoc po celý život*“) a rámcovo úvodnou a záverečnou básňou. Autor určite nie je bez talentu; básne majú rufusovskú dikciu a náboženská látka spracovaná v rozprávkach, zobrazujúca princípy dobra a zla, je prežiaraná autentickým citom bez prehnaného pátosu. V legendovo, povestovo, rozprávkovu uchopenej látke Vianoc má miesto imaginácia, symbol, ba aj jemný náznak humoru.

Na rozdiel od Pavla Prikryla má kresťansky orientovaný príbeh dvojice autorov – **Marek Domer** a **Juraj Hajkovský** – *Drakobijec. Moja cesta* (o.z. *Zaostri na rodinu*) otvorene didaktický a moralizujúci charakter zameraný na obraz prekonávania siedmich smrteľných hriechov. Hriechy sú stvárnené ako dračie hlavy, proces prekonávania hriechnosti ako zápas s nimi; do príbehu sú zapracované rozličné symboly a ich metamorfózy, ale fantastika sa nestala organickou súčasťou textu. Nedokázala modulovať priamočiarosť výkladu o tom, čo je to princíp otcovstva, povinnosť otca voči synovi a naopak, ani prekryť stereotypnosť a v podstate amatérstvo tejto prózy.

KEĎ Z TVORBY VZÍDE TRIVIALITA A BRAK

Z roka na rok sa to opakuje: osob-

nosti, ktoré sa pasujú do roly autoriek pre deti; ved' pre kohože je už ľahšie písať... A tak je tu príbeh **Barbory Rakovskej Hrebieňok** (IKAR), rozprávka, ktorá chcela byť maľovaným čítaním. Príbeh o hrebeni, ktorý sa dostane do „šuplíka“ obývaného na spôsob mestečka inými kozmetickými potrebami, nie je nijako invenčný ako nápad, sujet je prostoduchý, prvoplánový až otrepaný, používanie zdobenín je pre dieťa jasným signálom dospeláckej nadržanosti, dialógy sú banálne. Na obale sa skvie oznam: „Čítanie s porozumením“. Ale v tomto prostoduchom komerčnom príbehu niet čomu porozumieť, niet čo čítať, leda ak písmeňá, slová a vety. Úrovňou a hodnotou je tu veľká podoba s knihou **Márie Demitrovej Príbehy z Trdelníkova** (Ottovo nakl.).

Prirodzený detský vzťah k zvieratám využíva **Ivana Havranová** v knihe *Havkáči z našej ulice* (Marenčin PT). Je to cyklus príbehov o psíkoch, situovaný do Devína. Rozprávač je animálny – pes menom Nechajtievrabcenapokoji. Autorka má viditeľne vreľý vzťah k prírode, k zvieratkám – ku psíkom azda zvlášť; ale text je urozprávaný, rozvláchny, hoci miestami aj vtipný. Možno by mu pomohla väčšia naratívna, pravdepodobne aj sujetová disciplína (redakcia): zvážiť rozsah príbehu a každé slovo v ňom použité.

Danuša Dragulová-Faktorová sa aj vo svojej novej knihe *Útok z pomaranča. O hádanke Danke, riekanke Anke a ich krajanke Janke* (Daxe) pohybuje v starých kolajach. Riekanky a prózy sú opäť postavené na toľkokrát použitom hravom princípe s jazykom. Pri hádankách je to v poriadku. Ale prózy, ktorých hrdin-

kami sú tri „dievčatá“, vymenované v podtitule, vníma skúsenejší čitateľ ako rytmizovanú bezduchosť. Autorka sa v podstate prezentuje v podobe, v akej ju poznáme a v akej signalizuje, že má dispozície tvoriť hravý text (prezentuje to v riekankách), ale nepozná estetickú mieru (opäť ako v v predchádzajúcom prípade absentuje tu kompetentná redakcia).

ZÁVER

Minuloročná ponuka pôvodnej tvorby pre deti a mládež bola teda aj tentoraz pestrá a v podstate stabilizovaná – tematicky, žánrovo i hodnotovo. Zostáva len čakať, čo prinesie budúcnosť.

Literatúra

- KARPINSKÝ, P., 2015. Zrkadlo reality. In *My nie sme žiadne céčka. Poviedky pre deti a nástročných*. Bratislava: Perfekt, s. 5 – 6.
- NAŠČÁK, P., 2012. Poetika rozprávok Braňa Jobusa. In Součková, M. (ed.): *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 1989* V. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej 26. – 27. mája 2011 na FF PU v Prešove. Prešov: FF PU v Prešove 2012, s. 411 – 420.
- ROLLO, V., 1993. *Emocionalita a racionalita aneb jak dábel na svět přišel*. Praha: SLON, 1993. 194 s.

Štúdia vznikla ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA 1/0233/15 Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1990.